

Kultura utorkom

Između slave i pada

Izvanredna knjiga »Hrvatska arhitektura xx. stoljeća« u izdanju Matice hrvatske nudi susret s fascinantom povijesti i sadašnjicom hrvatske i svjetske arhitekture

Marina TENŽERA
marina.tenzera@vjesnik.hr

Rijetki spomenici grada Zagreba eto bivaju još rjeđima, jer ih barbarskim načinom sami uništujemo. Uvjereni smo da se ne bi danas usudio niti jedan kulturni narod uništiti na ovakav lakouman način, jedan svoj narodni kulturni spomenik, kako to činimo mi Hrvati... Zar se može dopustiti, da pogriješkom nekolicine budemo lišeni narodnih spomenika, vrle stečevine naših predjaka? - pisao je divnim starim hrvatskim jezikom davne 1906. godine arhitekt Edo Schön u povodu goruće polemike oko rušenja Bakačeve kule u Zagrebu. Izvadak je to iz sjajnog teksta povjesničara umjetnosti Krešimira Galovića »Klub hrvatskih arhitekata« objavljen u nedavno tiskanoj knjizi »Hrvatska arhitektura XX stoljeća« u izdanju Matice hrvatske.

Kakva li samo javna obračuna vrhunskih arhitekata oko rušenja lijepe stare kule i regulacije Kaptola! Izidor Kršnjavi istodobno se javlja u »Agramer Tagblattu« napavši Viktora Kovačića u tekstu: »Wer ist Viktor Kovačić«, prisjetivši se anegdote kada se mladi Kovačić vratio iz Beča, te pokušavši na vrata jednoga državnog službenika reka: »Došao sam da bih arhitekturu u Hrvatskoj postavio na nove osnove – ja sam sunčev zrak novog umjetničkog stremljenja!« Napadnut, javlja se i sam Kovačić u istim novinama kritički se osvrnuvši obnovu katedrale, posebice rušenje kule za koju se zalagalo Društvo umjetnosti pod utjecajem »propagande staroga gospodina« (Kršnjavog). Što bi tek danas rekli ovi vrlo muževi da gledaju kako Horvatinićeve bušilice probijaju stambeni blok Cvjetnog trga i izlaze na Varšavsku?

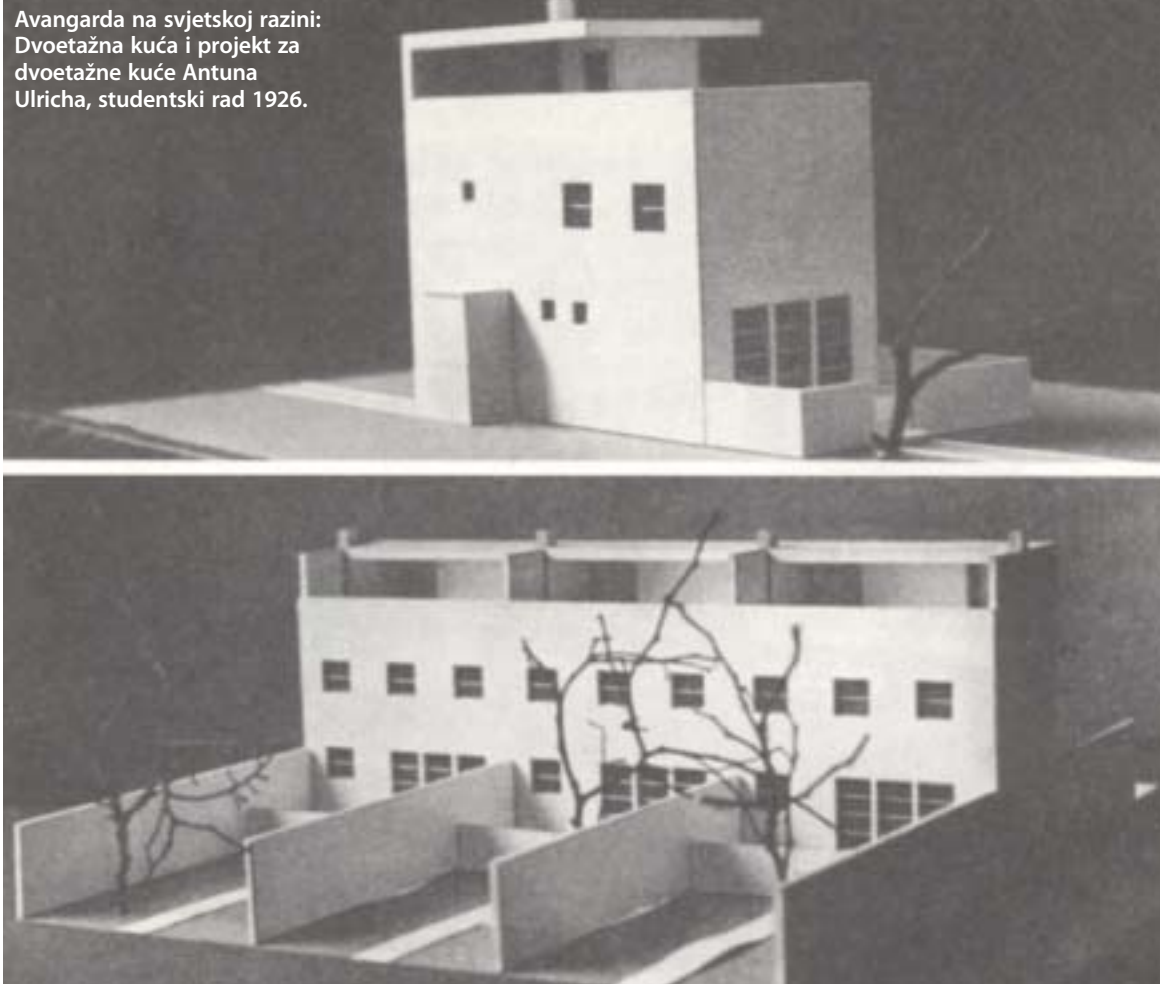
Svakako, opsežna, uzbuđljiva, prepuna zanimljivih podataka, knjiga »Hrvatska arhitektura XX stoljeća« koju je u ime Matice uredila Jelena Hekman, a stručno dr. Tomislav Premerl, nudi susret s fascinantom povijesti i najaktualnijim problemima hrvatske i svjetske arhitekture dokazujući da se o najkompleksnijoj od svih umjetnosti može pisati i pitko i jasno. Riječju, knjiga je to koju su s

mного strasti pisali vrhunski stručnjaci, koja odgovara na sve probleme današnje gradnje, namijenjena ne samo struci već i najširem krugu čitatelja. Štoviše, kako je dr. Premerl širom otvorio vrata polemičkim tonovima - knjiga doista obiluje »teškom artiljerijom«, odnosno, tekstovima koji napadaju arhitektonske anomalije i loš urbanizam, ali i nude, predlažu i daju konkretne odgovore na najpreče probleme hrvatske arhitekture u globalnom kontekstu. Već sam tekst pedantnoga Krešimira Galovića, nekadašnjeg

ga prati ili kao filozofska spekulacija potiče, a često i usmjerava, piše ovaj teoretik, »nalazimo se u nezavidnoj situaciji jer nam se nameće poriv sintetiziranja cijelog našeg burnog stoljeća u kojemu je arhitektura imala vrlo značajnu ulogu graditeljice i razgraditeljice povijesti, bila prodložna ili nametnuta vremenu koje nije uvijek u potpunosti razumljela, niti je vrijeme baš nju uvijek u potpunosti razumjelo...«.

Ta zadaća nije nimalo laka jer »valja dobro pročitati pravu arhitektonsku vrijednost u mnoštvu

Avangarda na svjetskoj razini: Dvoetažna kuća i projekt za dvoetažne kuće Antuna Ulricha, studentski rad 1926.

Lokalno u globalnome

Knjiga obiluje mnoštvom tema od »Lokalno u globalnom« Sanje Filep, »Planiranje i izgradnja Zagreba« Radovana Delallea, »Modernitet u djelu Antuna Ulricha« Vesne Mikić, »Poznate zgrade nepoznatih autora« Silvine Limani i Vanje Žanko, »Međuratni opus riječkog arhitekta Bruna Angheben« Daine Glavočić, »Karlovac - zaštita od razaranja građenjem« Borisa Moršana, »Od neosecesije do postmodernizma« Antonija Rubbija, »Arhitektura u NDH« Krešimira Galovića, »Sakralna arhitektura« Tomislava Premerla, »Sinagoga na ar-

hitektura« Zlatka Karača, »Hotelska turistička baština« Ive Körbler, »Vizualni kod« Borisa Ljubičića, »U traganju za izgubljenim gradom« Andrije Mutnjakovića te obrade ruralne (Zdravko Živković) i tradicijske baštine (Manda Horvat), kao i vizije gradova budućnosti (Ljubomir Mišćević), energetske gradnje (Ljubomir Mišćević), arhitekturi kao konstrukciji pojma oblikovanje (Feđa Vukić), planiranju u Zagrebu od 1991. do 2007. (Ivan Mucko) do arhitekture na razmeđu mehaničkoga i digitalnoga (Penezić i Rogina).

demonstratora dr. Radovana Ivančevića, danas vrhunskog stručnjaka za povijest arhitekture, nudi susret s ustrojstvom zaboravljenog Kluba hrvatskih arhitekata - KHA koji su činili Stjepan Podhorsky, Vjekoslav Bastl, Viktor Kovačić i Edo Schön, a koji je svojim kratkotrajnim djelovanjem koje je uključivalo javne polemike, promicanje arhitekture kao grane umjetnosti i borbu protiv građevnih poduzetnika (!), obranu staleške časti, edukaciju i izložbe ostavilo sudbinske tragove.

Zašto je knjiga nastala, odgovara sam Premerl. Govoreći o arhitektonskom stvaralaštvu i misli koja

prozaičnih stvari, i to u svijetu koji gubi mjerila«. Riječ je o ozbiljnom preispitivanju vrijednosti, trajanja tih vrijednosti i spoznaja koje nam donose, piše Premerl te ističe prevažan odnos kritike i teorije arhitekture, pri čemu »svaka prava kritika postaje teorija«.

Već uvodni tekst akademika Velimira Neidharta poziva hrvatsku kulturu i njezine institucije da izvrše kapitalan zadatak sinergijske sinteze hrvatske arhitekture u 20. stoljeću, odnosno, odrede dosege hrvatske arhitekture u europskom kontekstu. Sam pisac predlaže kronološki raspored od antičke umjetničke baštine koju Hrvati integriraju u svoj urbani

Cafe Panciera u Opatiji Bruna Angheben

stranih prijestolnica od onih zapadnih Budima, Beča i Venecije do onih kulturno posve različitih - Beograda - stvara kozmopolitiski obrazac arhitekture kao borbu za očuvanje identiteta«, tvrdi sasvim točno akademik Neidhardt. Komunistička diktatura i njezin utjecaj na arhitekturu pedesetih (uključujući napade na arhitekture koji podupiru zapadne vrednote), ipak nisu zaustavili nastanak izvanrednih zdanja Vladimira Turine, Ivana Vitića, Drage Galića, podsjeća Neidhardt, a u tom desetljeću značajne uspjehe na međunarodnom planu ostvarili su i Požgaj, Bregovac i Richter na međunarodnim bijenlima...S političkim padom Rankovića počeo će se otvarati prostori za polaganije okretanje identitetima pojedinih Republika, ističe autor. U Zagrebu je šezdesetih godina živa aktivnost pokreta »Nove tendencije«, Richter radi svoje utopističke »Zigurate«, Mutnjaković uzbuđujuću kinetičku arhitekturu, a Igor Emili anticipira postmoderni pristup... Neidhardt predlaže potom i opežnu obradu sedamdesetih i osamdesetih s kapitalnom gradnjom objekata kulture, sve do proglašenja neovisnosti i analize važnih građevina od Muzeja Narone do Muzeja suvremene umjetnosti kao i opširnu analizu devastacija novoga vremena i pada urbanističke struke.

identitet, starohrvatske sakralne arhitekture kao riznice specifičnog dekora pleterne ornamentike, do obrade kulturnih arhitektonskih posebitosti - panonskih dvoraca i dalmatinskih urbanih palača. Povijesna sinteza obuhvaćala bi tim slijedom ukupne povijesne dosege sve do moderne i glasovite »Zagrebačke škole arhitekture« koja je svojim internacionalizmom na razini avangardnosti između dva rata bila al pari svjetskim zbivanjima. Zanimljivo je kako Neidhardt gradi svoju tezu o internacionalizmu Zagrebačke škole. Narod koji je »akumulirao gorčinu od 12. stoljeća od pada hrvatskog slobodnog kraljevstva, bio objekt

Šteta da ovaj Neidhartov tekst nije objavljen u dnevnome tisku prije godinu dana kada je Maroje Mrduljaš u Beču priredio sramotnu izložbu »Balkanologija« u Arhitektonskom centru Muzejskog kvarta ne samo svrstavajući hrvatski arhitektonski korpus na Balkan, već oživjevši i neku novu i nepostojeću Jugoslaviju u izložbenom prostoru (Sic). I to radi urednik doista izvanrednog časopisa za arhitekturu »Oris« koji već godinama u Zagrebu održava Dane Orisa na kojima gostuju glasoviti svjetski arhitekti... Ideja sadržana u »Balkanologiji« jednako je glupa kao da danas netko austrijske građevine prikazuje u okviru nepostojeće Austro-Ugarske.

Ali pustimo taj barbarski eksces u Beču pri susretu s knjigom koja nudi mnogo širi uvid u genezu hrvatske arhitekture nego što su balkanske gudure, opanci i janjci. Upravo Premerlov tekst »Avangarda u hrvatskoj arhitekturi« nudi svjetske dosege arhitektonske avangarde između dva rata sa senzacionalnim građevinama Stjepana Planića, Marka Vidakovića, Bele Auera, Mladena Kauzarića, Stjepana Gomboša, Antuna Ulricha, Lavoslava Horvata čije se kreacije zasigurno ne mogu podvesti pod pojam Balkan. Ukratko, knjiga neizbježna za svaki širi uvid u problematiku hrvatske arhitekture 20. stoljeća.

Knjiga obiluje »teškom artiljerijom«, tekstovima koji napadaju arhitektonske anomalije i loš urbanizam, ali i nude, predlažu i daju konkretne odgovore na najpreče probleme hrvatske arhitekture u globalnom kontekstu